

УДК 37.015.31. – 027.22:738

ВАЛЕНТИНА ЗУБАНЬ

(Опішня)

ГОНЧАРНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ХУДОЖНЬОГО СМАКУ УЧНІВ

Висвітлено основні питання виховання художнього смаку в учнів спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художньо-естетичного профілю засобами гончарного мистецтва. Художній смак розкрито як внутрішній психологічний вияв уподобань, прийняття або неприйняття людиною явищ дійсності, творів мистецтва у відповідності до її аксіосфери.

Ключові слова: *гончарство, гончарне мистецтво, ліплення, художній смак, художньо-естетичний профіль.*

Сучасний розвиток педагогічної науки в Україні передбачає обґрунтування нових методологічних засад виховання учнів. У Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Концепції загальної середньої освіти, Державних стандартах загальної середньої освіти в галузі «Мистецтво» – «Естетична культура» накреслено пріоритети розвитку вітчизняної освіти, наголошено на важливій ролі мистецтва у формуванні гуманістично спрямованої особистості.

У контексті нових підходів до побудови національної системи освіти особливої актуальності набувають дисципліни художньо-естетичного циклу у загальноосвітніх навчальних закладах, які мають забезпечувати духовно-творчий розвиток школярів. Питання художньо-естетичного виховання підростаючого покоління хвилювали державних, громадських діячів, педагогів та письменників: М. Грушевського, О. Духновича, А. Макаренка Я. Мудрого, Ф. Прокоповича, С. Рудницького, Г. Сковороду, Лесю Українку, К. Ушинського, І. Франка, Т. Шевченка та багатьох інших.

Формуванню естетичної культури учнівської молоді засобами образотворчого мистецтва присвячені теоретико-методичні розробки і статті Л. Бабенка,

В. Вільчинського, В. Кардашова, С. Коновець, С. Лужецького, М. Резніченка, С. Свіда.

Доведено, що найважливішим виявом художнього виховання особистості є її смак (О. Буров, Л. Виготський, С. Гольдентріхт, М. Гальперін, В. Киященко, О. Лук, А. Салієв, Е. Фромм, Ж. Лакост та ін.). Поряд із естетичним смаком науковці (А. Ахметов, Л. Коган, В. Скатерщиков та ін.) виокремлюють і досліджують художній смак, який потребує спеціальної підготовки в будь-якій художній діяльності: якщо відсутня така підготовка, то відсутня база для становлення художнього смаку.

Проте, як свідчить педагогічна практика, проблема виховання художнього смаку в учнів засобами гончарного мистецтва досі не знайшла глибокого і всебічного вивчення, хоча її наукове та практичне значення є незаперечним. Отже, недостатня розробка названої проблеми зумовила вибір теми даної статті.

Художній смак характеризується тим, що проявляється у формі безпосередніх оцінок. Гарний художній смак означає здатність отримувати насолоду від справді прекрасного, потребу сприймати і створювати прекрасне в мистецтві. Необхідними передумовами гарного смаку є високорозвинене естетичне почуття, вміння сприймати гармонію форми і змісту, бачити естетичну цінність творів, суспільних явищ. «Людина використовує свої смаки як критерій естетичної оцінки у формі ніби безпосередньо створеного судження «подобається – не подобається» [3, с. 25].

Виховання художнього смаку проходить через художнє сприймання творів мистецтва, які мають одну мету: вплинути на розум, почуття людини, викликати бажання творити добро. Художньо-естетичне сприймання характеризується здатністю людини виділяти у явищах дійсності і мистецтва процеси, якості, властивості, що породжують естетичні почуття.

Художній смак невіддільний і від естетичного ідеалу як складника вихованості. Він є розвинутою здібністю відчуття та оцінки досконалості і недосконалості, єдності і протилежності змісту і форми в мистецтві та в житті. Як і естетичний ідеал, художній смак може існувати у свідомості людини на різних рівнях, що визначає тим самим і рівень естетичної вихованості.

Методологічною основою і важливим принципом художнього виховання на сучасному етапі є ідея комплексного підходу який у реалізації системи виховання має подвійне значення. По-перше, система художнього виховання має будуватися так, щоб різні види мистецтва постійно взаємодіяли між собою у процесі впливу на дитину, тобто організовується необхідність тісної взаємодії мистецтва на основі міжпредметних зв'язків. По-друге, художнє виховання як виховання засобами мистецтва, так і засобами дійсності повинно стати органічною частиною будь-якого виду виховання.

Система виховання художніх смаків будується з урахуванням принципу творчої самодіяльності учнів. Це виявляється у здатності школярів переносити вироблені творчі навички на виконання будь-якої справи.

Нові завдання в галузі виховання у загальноосвітній школі суверенної України докорінним чином змінили і установки в естетичному вихованні. Від завдань бачити, відчувати, розуміти прекрасне вони перетворились на більш складні і пов'язані зі здатністю творити його у навколишній дійсності, праці, мистецтві, у повсякденному житті. Ця здатність є важливою ознакою нашого

часу і забезпечується завдяки реалізації принципу естетизації усього дитячого життя.

Ці принципи забезпечують реалізацію системи естетичного виховання і сприяють формуванню художнього смаку підростаючого покоління.

Функціонування системи виховання художнього смаку ефективно здійснюється тоді, коли вона діє не ізольовано, а включається у комплекс усієї навчально-виховної роботи і здійснюється з допомогою цілеспрямованого педагогічного керівництва. Метою виховання є високий рівень художньої культури особистості, її здатність до художнього освоєння дійсності. Художня культура – сформованість у людини художніх знань, смаків, ідеалів, здібностей до художнього сприймання явищ дійсності, творів мистецтва, потреба вносити прекрасне в оточуючий світ, оберігати природну красу.

Її рівень виявляється як у розвитку всіх компонентів художньої свідомості (почуттів, поглядів, переживань, смаків, потреб, ідеалів), так і в розвитку вмінь і навичок активної перетворюючої діяльності у мистецтві, праці, побуті, людських взаєминах.

Художня свідомість – форма суспільної свідомості, яка є художньо-емоційним освоєнням дійсності через художні сприйняття, почуття, судження, смаки, ідеали і виражається в художніх поглядах та мистецькій творчості.

Структуру художньої свідомості складають:

1. Художні сприйняття. Виявляються у спостережливості, вмінні помітити найсуттєвіше, що відображає зовнішню і внутрішню красу предмета, явища, процесу, відчувати радість від побаченого, відкритого.

2. Художні почуття. Почуття насолоди, які відчуває людина, сприймаючи прекрасне в оточуючій дійсності, творах мистецтва.

3. Художні судження. Передають ставлення особистості до певного об'єкта, явища. У педагогічній практиці недопустиме нав'язування учням вчителем своїх міркувань. Навпаки, він повинен допомагати їм виявляти самостійність при з'ясуванні художньої вартості предметів.

4. Художні смаки. Постають як емоційно-оціночне ставлення людини до прекрасного. Мають вибірковий, суб'єктивний характер. Стандартних смаків не існує, вони пов'язані з індивідуальним баченням і сприйняттям.

5. Художній ідеал – це своєрідний зразок, з позиції якого особистість оцінює явища, предмети дійсності. Відображає уявлення про красу, її критерії [4, с. 105].

Педагогічна цінність пізнання гончарного мистецтва пояснюється такими важливими причинами: твори цього виду мистецтва дозволяють виховувати у школярах певну культуру сприйняття матеріального світу, сприяють формуванню художнього відношення до дійсності, допомагають глибше пізнати художньо-виразні засоби інших видів зображувального мистецтва, виховують художній смак.

Значення творів гончарного мистецтва для формування художнього смаку обумовлюється ще й тим, що в них специфічно переломлюються виразні засоби інших видів зображувального мистецтва – живопису, графіки, скульптури, архітектури. У гончарному мистецтві переважають скульптурні якості.

Учителі допомагають дітям зрозуміти художній задум твору, пояснити основні принципи гончарного мистецтва, яке виявляється по-перше в необхідності взаємозв'язку форми предмету з його функціональним призна-

ченням, по-друге в співвідношенні форми та матеріалу, і по-третє – форми та прикрас.

Гончарне мистецтво – це результат творчості багатьох поколінь майстрів, які із без форменого шматка глини створювали значні художні цінності. Вивчення гончарного мистецтва створює умови для виховання художніх смаків та розвитку творчої спрямованості учнів і прилучення їх до народних традицій та культури. Одна з цілей вивчення гончарного мистецтва – гармонійний розвиток пізнавальної діяльності і художніх смаків школярів, пробудження креативності.

Аналіз виховного впливу гончарної творчості на художній смак приводить до необхідності розгляду, з одного боку, проблеми взаємозв'язку загальнолюдського і національного в мистецтві, а з іншого боку – питання відображення архетипів, національної самосвідомості особистості. Останнє пов'язане з тим, що одним з впливових засобів розвитку особистості є національна культура, народне мистецтво і традиції.

Гончарна творчість – це світ навколо нас, світ культури, найближчий людині. Ця творчість включає в себе широкий спектр художніх значень, вона пов'язана з життям речей, предметів у культурному контексті. Художні предмети несуть у собі зв'язки і відношення людини до світу в цілому, містять образи і модулі людського світу – сходинки його осмислення і художньо-практичного освоєння [2, с. 178].

Ми вважаємо, що саме гончарство, як один із видів декоративно-прикладного мистецтва, визначає художню специфіку народної культури і може стати сьогодні способом національного відродження й виховання художніх смаків у молоді. Це саме той засіб етнопедагогіки, який викликає найоптимальніший емоційний стан для формування художньо-естетичного смаку особистості, і в якому найяскравіше визначені всі етапи її становлення: виявлення, засвоєння, створення та передачі цінностей.

Сьогодні гончарне мистецтво розглядається як важлива художньо-образна цілісність, що виконує численні функції. В освітньо-виховному процесі використання функціонального потенціалу гончарства набуває особливого значення. Розглядаючи художньо-виховні можливості функцій декоративно-прикладного мистецтва, Є. Антонович вважає за доцільне виділити лише ті функції, які сприяють підвищенню рівня художньо-виховного впливу на особистість: комунікативну, пізнавальну, творчу [1, с. 13].

Комунікативна функція забезпечує діалог з особистістю, що спонукає її до плідного спілкування зі світом прекрасного. Твори народних майстрів захоплюють людину, створюють психологічний комфорт, спонукають до художньої взаємодії, впливають на почуття людини і тим самим утворюють не формальний, а особистісно виражений зв'язок з етнохудожніми цінностями.

Пізнавальна – пов'язана з освоєнням художньо цінного, що було набуто попередніми поколіннями. Як естетична категорія, народна художня творчість має широкий діапазон дії – від зовнішнього фіксування краси речей до усвідомлення закономірностей освоєння дійсності за законами краси. Пізнання прекрасного за допомогою народного декоративно-прикладного мистецтва збагачує художньо-естетичні смаки, зміцнює критерії естетичних оцінок художніх явищ, формує справжні інтереси і потреби в галузі культури, естетики одягу, побуту.

Творча – особливо важлива для педагогічної практики. Безпосереднє спілкування з творами декоративно-прикладного мистецтва активізує людські емоції, викликає творчу уяву, стимулює фантазію, пробуджує почуття, збагачує образне мислення [1, с. 9].

Гончарне мистецтво виховує у школярів художні смаки, які поєднуються із глибокими знаннями у галузі історії, мистецтва, традицій і звичаїв свого народу.

Питання про використання народного мистецтва з педагогічною метою має свою історію. Ще видатний педагог С. Шацький, який керував дитячою колонією «Бадьоре життя», де з виховною метою проводилися роботи пов'язані з прикладним мистецтвом, писав: « ... між основними сторонами дитячого життя – фізичною працею, грою, мистецтвом, розумовим і соціальним розвитком – існує певний зв'язок, виявляється постійна взаємодія, і в кінцевому підсумку ті або інші зміни в одному напрямі викликають відповідні зміни в іншій галузі» [5, с. 74].

Таким чином, необхідність вивчення і узагальнення досвіду розвитку творчих здібностей школярів, виховання в них художнього смаку в процесі оволодіння гончарством, на уроках, у позакласній та позашкільній роботі зумовлюється потребами сьогодення.

Дитяча творчість, за словами видатного українського педагога В. Сухомлинського, – «... особливо специфічне і малодосліджене явище, глибоко своєрідна сфера духовного життя» [4, с. 26].

Формування інтересу до гончарної справи ґрунтуються не лише на стійкому емоційному піднесенні, а й на усвідомленні суспільної значущості цього виду діяльності.

Педагогічна цінність пізнання цього виду мистецтва пояснюється такими важливими причинами: гончарні твори дозволяють виховувати у школярах певну культуру сприйняття матеріального світу, сприяють формуванню художнього відношення до дійсності, допомагають пізнати художньо-виразні засоби інших видів зображувального мистецтва, виховують художній смак. Саме гончарне мистецтво є одним із факторів художнього розвитку особистості. За допомогою творчої діяльності відбувається збагачення душі дитини, прищеплюється любов до свого краю, збереження й передача національних традицій. Гончарне мистецтво допомагає розкрити дітям світ прекрасного, розвивати в них художній смак. Знайомство учнів з цим видом мистецтва опирається на принципи загальної дидактики: зв'язку з життям, систематичності й послідовності, індивідуального підходу в навчанні й художньому розвитку дітей, наочності.

На відміну від живопису, графіки і скульптури, які відбивають дійсність через зображення конкретних предметів, явищ, подій, гончарство, оперує головним чином утилітарними просторовими формами. В основі емоційного сприймання творів лежать пластичні, фактурні й колірні властивості форми.

Основні принципи гончарного мистецтва можна сформуувати так: єдність художньої форми і практичного призначення виробів; побудова речей відповідно до властивостей і можливостей матеріалу; зв'язок художньої форми з технологічними способами обробки.

Єдність художнього і утилітарного є основним у цьому виді мистецтва. Разом із тим нерідко бувають випадки, коли та чи інша річ, яка, у свій час мала

певне практичне призначення, в подальшому поступово втрачала його, стаючи суто художнім твором.

Таким чином, ми вважаємо, що робота над художніми виробами на уроках гончарства дає змогу розвинути в учнів здатність до просторово-композиційної діяльності і художньо-образного мислення та сприяє вихованню художнього смаку.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів даної проблеми. До подальших напрямків наукових пошуків можна віднести: поглиблення розробки методики виховання художнього смаку в учнів в єдності різноманітних видів декоративно-прикладного мистецтва; шляхи вдосконалення підготовки учнів до виховання художнього смаку в учнів у позаурочний час та в позашкільних навчальних закладах з використанням надбань народної творчості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонович Є. А. Естетичне виховання підлітків засобами народного образотворчого мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Є. А. Антонович. – Івано-Франківськ, 1997. – 24 с.
2. Арнхейм Р. Искусство и визуальность восприятия / Р. Арнхейм. – М. : Прогресс, 1974. – 392 с.
3. Естетика : [підручник] / [Л. Т. Левчук, Д. Ю. Кучерук, В. І. Панченко; за заг. ред. Л. Т. Левчук]. – К. : Вища школа, 1997. – 399 с.
4. Калашник Н. Г. Еволюція формування естетичних смаків в історичному розвитку людства / Н. Г. Калашник // Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. праць. – Вип. 20. – К. : Наука, 2002. – С. 103-106.
5. Савчук І. В. Декоративно-ужиткове мистецтво як складова національної культури та чинник формування естетичних смаків учнів / І. В. Савчук // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту. – Серія: Педагогіка. – 2007. – № 8. – С. 19-25.

ВАЛЕНТИНА ЗУБАНЬ

ГОНЧАРНОЕ ИСКУССТВО КАК СРЕДСТВО ВОСПИТАНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ВКУСА УЧАЩИХСЯ

Освещены основные вопросы воспитания художественного вкуса у учащихся специализированных общеобразовательных школ художественно-эстетического профиля средствами гончарного искусства. Художественный вкус раскрыто как внутреннее психологическое проявление предпочтений, принятие или непринятие человеком явленной действительности, произведений искусства в соответствии с его аксиосферой.

Ключевые слова: гончарное искусство, лепка, художественный вкус, художественно-эстетический профиль.

VALENTYNA ZUBAN

POTTERY AS MEANS OF PUPILS' ARTISTIC TASTE UPBRINGING

The main questions of education of artistic taste of pupils of the specialized general schools of aesthetic profile by facilities of the fictile art are reflected.

Artistic consciousness is a form of public consciousness, which is an artistically-emotional mastering of reality through artistic perceptions, feelings, judgements, tastes, ideals and expressed in artistic looks and artistic creation. The structure of artistic consciousness consists of:

1. *Artistic perceptions* is shown in observation, ability to notice more substantial in all, that represents external and internal beauty of object, phenomenon, process, to feel gladness from seen.

2. *Artistic feelings*. They are feelings of pleasure, which are felt by a man, perceiving wonderful in surrounding reality, works of art.

3. *Artistic judgements*. They display attitude of personality toward a certain object, phenomenon. In pedagogical practice imposing the teacher reasoning to the students is impermissible. Contrary, he must help them to expose independence at finding out artistic value of objects.

4. *Artistic tastes*. They appear as emotionally-evaluation attitude of a man toward wonderful things. They have selective, subjective character. Standard tastes do not exist; they are related to individual vision and perception.

5. An *artistic ideal* is an original pattern, from position of which personality estimates the phenomena, objects of reality. It represents an idea about beauty and its criteria.

The pedagogical value of cognition of this type of art is explained by such important reasons: pottery works allow to pass up to schoolchildren the certain culture of perception of the material world, they assist forming the artistic attitude to reality, help to get to know artistically-expressive facilities of other types of depicting art and bring the artistic taste up. The fictile art is one of factors of artistic development of personality. Enriching the soul of child, forming love to the native land, transmission of national traditions is achieved by means of creative activity. Pottery art helps to expose to the children our wonderful world, to develop their artistic taste. The acquaintance of pupils with this type of art is based on principles of general didactics: linking to life, systematic character and sequence, individual approach in educating and artistic development of children etc.

Unlike painting, graphic arts and sculptures, which reflect reality through the image of concrete objects, phenomena, events, ceramics operate mainly utilitarian spatial forms. Emotional perceptions of its works are based on plastic, texture and colour properties. In the research the leading principles of fictile art are considered: unity of artistic form and practical purpose of wares; a construction of things in accordance with properties and possibilities of material; connection of artistic form with the technological methods of handling.

It is shown in the article, as work on arts and crafts at the lessons of ceramics gives an opportunity to develop students' ability to spatially-composition activity and artistically-vivid thought and assists the artistic taste upbringing. Artistic taste is exposed as an internal psychological display of tastes, acceptance or non-acceptance of the phenomena of reality, works of art by a human in accordance to his internal values.

Keywords: *ceramics, fictile art, modelling, artistic taste, artistic-and-aesthetic profile.*

Одержано 16.05.2013, рекомендовано до друку 2.09.2013.